

ANNA TUNIA

CHARAKTER PRAWNY TERMINÓW STOSOWANYCH W PROCEDURZE ZAWIERANIA MAŁŻEŃSTWA CYWILNEGO W FORMIE WYZNANIOWEJ

W procedurze zawierania małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej ustawodawca polski wprowadził kilka terminów mających na celu usprawnienie, a także zapewnienie legalności postępowania zmierzającego do jego zaistnienia. Są to:

- 3-miesięczny termin ważności zaświadczenia, o którym mowa w art. 4¹ § 2 k.r.o.,¹
- 5-dniowy termin na przekazanie zaświadczenia do u.s.c., o którym mowa w art. 8 § 3 k.r.o. oraz
- 24-godzinny termin na sporządzenie aktu małżeństwa, o którym mowa w art. 61a ust. 2 p.a.s.c.²

Ustalenie charakteru 24-godzinnego terminu na sporządzenie aktu małżeństwa nie nastęrcza większych problemów, natomiast dokonanie prawidłowej klasyfikacji prawnej terminów określonych w art. 4¹ § 2 k.r.o. oraz art. 8 § 3 k.r.o. wymaga dokonania głębszej analizy przepisów prawa polskiego o zawieraniu małżeństw.

1. TERMIN WAŻNOŚCI ZAŚWIADCZENIA O BRAKU OKOLICZNOŚCI WYŁĄCZAJĄCYCH ZAWARCIE MAŁŻEŃSTWA

Kodeks rodzinny i opiekuńczy stanowi, iż osobom zamierzającym zawrzeć małżeństwo w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 k.r.o. kie-

¹ Zob. *Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r.* – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 1964 r., nr 9, poz. 57; zm.: Dz. U. z 1998 r., nr 117, poz. 757).

² Zob. *Ustawa z dnia 29 września 1986 r.* – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz. U. z 1986 r., nr 36, poz. 180; zm.: Dz. U. z 1998 r., nr 117, poz. 757).

ownik u.s.c. wydaje zaświadczenie stwierdzające brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa oraz zawierające treść i datę złożonych przed nim oświadczeń w sprawie nazwisk przyszłych małżonków i ich dzieci (art. 4¹ § 1 k.r.o.)³. Zaświadczenie to jest ważne przez okres trzech miesięcy od dnia jego wydania i po upływie tego okresu traci swoją moc obowiązującą (art. 4¹ § 2 k.r.o.)⁴. Ostatni dzień ważności zaświadczenia powinien być na nim jednoznacznie określony⁵. Należy przy tym zauważyć, iż termin ważności zaświadczenia obejmuje okres trzech miesięcy liczony od dnia wydania zaświadczenia do dnia zawarcia małżeństwa, a nie do dnia jego rejestracji w u.s.c.⁶

W art. 4¹ § 2 k.r.o. zawarty został zwrot: „zaświadczenie traci moc po upływie trzech miesięcy”, który należy rozumieć jako „nie pociąga za sobą skutków prawnych”⁷. Takie określenie terminu ważności zaświadczenia oznacza jego prawne nieistnienie po upływie wskazanego okresu. Konsekwencją tego jest niemożność skutecznego do-

³ Na temat trybu składania tychże oświadczeń zob. A. Tunia, *Czynności kierownika USC podejmowane przed zawarciem małżeństwa w formie wyznaniowej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2005, t. 8, s. 242-247.

⁴ Do terminu tego odnoszą się także przepisy wewnętrzne niektórych związków wyznaniowych, w których mogą być zawierane małżeństwa w trybie art. 1 § 2 i 3 k.r.o. Zob. szerzej na ten temat: A. Tunia, *Obowiązki duchownego w procedurze zawierania małżeństwa wyznaniowego ze skutkami cywilnymi*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2006, t. 9, s. 165-169.

⁵ Zob. załącznik nr 10 do rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 października 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania aktów stanu cywilnego, sposobu prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, ich kontroli, przechowywania i zabezpieczania oraz wzorów aktów stanu cywilnego, ich odpisów, zaświadczeń i protokołów (Dz. U. z 1998 r., nr 136, poz. 884 z późn. zm.).

⁶ Czym innym jest bowiem data wydania zaświadczenia, będąca terminem początkowym jego ważności, a czym innym data złożenia przez nupturientów zapewnienia dotyczącego braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa, na podstawie których zaświadczenie to jest sporządzane. Mimo iż w praktyce termin wydania zaświadczenia przez kierownika u.s.c. pokrywa się najczęściej z datą złożenia przez nupturientów zapewnienia o braku przeszkód, to jednak należy przewidzieć wypadki, gdy te czynności nie są dokonywane w jednej dacie. Stosownym byłoby zatem, gdyby we wzorze zaświadczenia znalazła się odpowiednia rubryka przewidująca możliwość wpisania tych dwóch dat. Zob. A. Tunia, *Czynności kierownika USC*, s. 254.

⁷ Zob. R. Sobański, *Zaświadczenie urzędu stanu cywilnego a przesłanki małżeństwa „konkordatowego”*, „Państwo i Prawo” 2003, z. 5, s. 31.

konania na jego podstawie dalszych czynności prawnych związanych z zawarciem małżeństwa⁸. Zgodnie bowiem z art. 8 § 1 k.r.o. duchowny, wobec którego ma być zawierane małżeństwo wyznaniowe, nie może przyjąć oświadczeń stron dotyczących uzyskania skutków cywilnych, dopóki nie zostanie mu przedstawione ważne (aktualne) zaświadczenie kierownika u.s.c. Uchybienie zatem terminu ważności zaświadczenia powoduje, iż duchowny zmuszony jest odmówić przyjęcia wyżej wymienionych oświadczeń, zaś nupturienti zmuszeni są ponownie zwrócić się do u.s.c. z prośbą o wydanie nowego dokumentu zaświadczenia⁹, chyba że zachodzi okoliczność przewidziana w art. 9 § 2 k.r.o.¹⁰

Oceniając charakter prawny terminu określonego w art. 4¹ § 2 k.r.o., stwierdzić należy, iż termin ten – jak się wydaje – należy do trybu postępowania administracyjnego¹¹. Nie można jednak w odnie-

⁸ Zob. T. Smyczyński, *Odpowiedzialność odszkodowawcza duchownego z powodu naruszenia prawa przy zawieraniu małżeństwa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2002, z. 2, s. 167.

⁹ W praktyce urzędów stanu cywilnego stosowane jest rozwiązanie, że jeżeli od wydania poprzedniego zaświadczenia nie upłynął długi okres, kierownik u.s.c. może wydać nowe zaświadczenie bez ponownego przedkładania przez strony dokumentów określonych w art. 54-55 p.a.s.c. Przez „niedługi okres czasu” rozumiany jest tu okres sześciu miesięcy od złożenia pisemnych zapewnień przez nupturientów, o których mowa w art. 54 ust. 1 pkt 2 p.a.s.c. Zob. H. Chwyć, *Zawarcie małżeństwa i jego rejestracja w prawie polskim. Poradnik dla kierowników Urzędów Stanu Cywilnego*, Lublin 1999, s. 20-21.

¹⁰ Przepis ten określa sytuację zawarcia małżeństwa w niebezpieczeństwie śmierci, która „zwalnia” nupturientów z konieczności przedstawiania duchownemu zaświadczenia kierownika u.s.c. o braku przeszkód do zawarcia małżeństwa. Muszą oni jednak złożyć wobec duchownego ustne zapewnienie, iż nie wiedzą o istnieniu między nimi takich przeszkód małżeńskich. Szerzej zob.: J. Krajczyński, *Zawarcie małżeństwa konkordatowego w niebezpieczeństwie śmierci, w: Funkcje publiczne związków wyznaniowych. Materiały III Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego* (Kazimierz Dolny, 16-18 maja 2006 r.), pod red. A. Mezglewskiego, Lublin 2007; A. Mezglewski, A. Tunia, *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa cywilnego*, Warszawa 2007, s. 137-138.

¹¹ Zakwalifikowanie tego terminu do trybu postępowania administracyjnego wynika z faktu, iż dokument ten wydawany jest w postępowaniu toczącym się przed organem administracji publicznej, czyli kierownikiem u.s.c.. Ponadto – co należy podkreślić – organem określającym wymogi formalnoprawne tegoż zaświadczenia (wzór,

sieniu do niego zastosować administracyjnoprawnej instytucji „przywrócenia terminu”, ponieważ z samej konstrukcji art. 4¹ § 2 k.r.o. wynika, iż terminu tego przywrócić się nie da. Wydaje się zatem, iż termin ten ma taki charakter, jaki na gruncie prawa administracyjnego procesowego posiadają terminy przedawniające. Zgodnie z doktryną tego prawa „terminy przedawniające” to terminy, których upływ powoduje wygaśnięcie praw i obowiązków, a w znaczeniu procesowym – wygaśnięcie mocy prawnej danej czynności¹². Upływ trzymiesięcznego terminu ważności zaświadczenia powoduje wygaśnięcie prawa nupturientów do zawarcia na jego podstawie ważnego małżeństwa cywilnego. W tej sytuacji nupturienti, którzy nadal pragną zawrzeć małżeństwo cywilne w formie określonej w art. 1 § 2 i 3 k.r.o., muszą postarać się o nowy dokument zaświadczenia z aktualną datą.

2. TERMIN PRZEKAZANIA ZAŚWIADCZENIA DO U.S.C.

Zaświadczenie stanowiące podstawę sporządzenia aktu małżeństwa powinno zostać przekazane do urzędu stanu cywilnego przed upływem pięciu dni od zawarcia małżeństwa wyznaniowego. Takie polecenie zawiera zarówno konkordat z 1993 r. (art. 10 ust. 1 pkt 3)¹³, jak i kodeks rodzinny i opiekuńczy (art. 8 § 3)¹⁴. O obowiązku przekazania zaświadczenia do u.s.c. w określonym (pięciodniowym) ter-

liczba egzemplarzy) jest naczelny organ administracji publicznej, tj. Minister SWiA (zob. § 18 rozporządzenia MSWiA z dn. 26 października 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania aktów stanu cywilnego...). Więcej na temat charakteru postępowania toczącego się przed kierownikiem u.s.c. i klasyfikacji terminów stosowanych w procedurze administracyjnej mowa będzie poniżej.

¹² Zob. A. Wiktorowska, *Terminy*, w: *Postępowanie administracyjne – ogólne, podatkowe, egzekucyjne i przed sądami administracyjnymi*, pod red. M. Wierzbowskiego, Warszawa 2006, s. 72.

¹³ Przepis ten brzmi: „Małżeństwo kanoniczne wywiera takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim, jeżeli [...] zawarcie małżeństwa zostało wpisane w aktach stanu cywilnego na wniosek przekazany urzędowi stanu cywilnego w terminie pięciu dni od zawarcia małżeństwa”.

¹⁴ Przepis ten brzmi: „Zaświadczenie [...] duchowny przekazuje do urzędu stanu cywilnego przed upływem pięciu dni od zawarcia małżeństwa”.

minie przypominają także przepisy wewnętrzne niektórych Kościołów i innych związków wyznaniowych¹⁵.

Termin przekazania zaświadczenia do u.s.c. w literaturze przedmiotu powszechnie określany jest jako termin zawity¹⁶ bądź termin

¹⁵ *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski dla duszpasterzy z dnia 22 października 1998 r. dotycząca małżeństwa konkordatowego* (Biuletyn KAI z dn. 17 listopada 1998 r., nr 90, s. 15-18) informuje duchownych katolickich, iż „przed upływem pięciu dni od zawarcia małżeństwa konkordatowego proboszcz parafii (lub osoba go zastępująca), na terenie której zostało zawarte małżeństwo konkordatowe, ma obowiązek przekazania do USC, właściwego ze względu na miejsce zawarcia małżeństwa, jednego egzemplarza wypełnionego «Zaświadczenia o zawarciu małżeństwa» (n. 20a)”. Natomiast *Informacja dla duchownych adwentystycznych z 1999 r.* powtarza, że „jeden egzemplarz wypełnionego [...] zaświadczenia duchowny ma obowiązek wręczyć małżonkom, a drugi przesłać w ciągu 5 dni do urzędu stanu cywilnego miejsca zawarcia związku małżeńskiego”. (Z. Łyko, A. Siciński, *Informacja dla duchownych adwentystycznych w sprawie małżeństw kościelnych ze skutkami cywilnymi*, Warszawa 1999, s. 13). Pewne postanowienia w tej kwestii zawiera także *Prawo Wewnętrzne Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej uchwalone na Synodzie nadzwyczajnym w Warszawie dn. 9 maja 1998 r. i zweryfikowane o postanowienia Naczelnej Rady Kościoła z dn. 10 stycznia 2001 r.* (tekst dostępny na stronie internetowej: <http://www.kz.pl>) oraz *Pragmatyka Służbowa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP z dn. 21 listopada 1998 r.* (Tekst w: *Zbiór przepisów prawnych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Bielsko-Biała 1999). W § 25 ust. 5 *Prawa Wewnętrznego Kościoła Zielonoświątkowego* postanowiono, że „fakt zawarcia małżeństwa upoważniony pastor zgłasza do urzędu stanu cywilnego w terminie 5 dni”. Natomiast w *Pragmatyce Służbowej* ograniczono się jedynie do potwierdzenia tego, że „duchowny udzielający ślubu jest odpowiedzialny za terminowe przekazanie [...] dokumentów do Urzędu Stanu Cywilnego miejsca zawarcia małżeństwa w terminach ustalonych przez odpowiednie przepisy” (§ 129).

¹⁶ Zob. J. Krukowski, *Zawarcie małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi (art. 10 konkordatu między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską)*, „Roczniki Nauk Prawnych” 9(1999), z. 1, Prawo, s. 240; Tenże, *Procedura uznawania skutków cywilnych małżeństwa kanonicznego w prawie polskim*, „Roczniki Nauk Prawnych” 10(2000), z. 2 Prawo Kanoniczne, s. 220; A. Zieliński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2000, s. 70; A. Mączyński, *Wpływ konkordatu na prawo polskie*, w: *Studia z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Biruty Lewaszewicz-Petrykowskiej*, Łódź 1997, s. 128; J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2005, s. 90; J. Ignatowicz, *Nowa forma zawierania małżeństw (art. 10 Konkordatu)* „Przegląd Sądowy” 1994, nr 2, s. 5.

prekluzyjny¹⁷. Ponadto niektórzy autorzy stawiają postulat traktowania tego terminu jako terminu instrukcyjnego. Przy czym jedni stawiają ten postulat jako postulat *de lege lata*, natomiast inni jako postulat *de lege ferenda*. Uzasadniając traktowanie go jako instrukcyjnego *de lege lata*, podnosi się m.in., że „termin ten nie dotyczy obowiązku małżonków, a tylko obowiązku duchownego, natomiast niewykonanie tego obowiązku w terminie wywołuje skutki nie w sferze prawa podmiotowego duchownego, ale w sferze praw innych podmiotów, a mianowicie małżonków”¹⁸. Nadanie temu terminowi charakteru instrukcyjnego *de lege ferenda* postuluje J. Gajda¹⁹. Jego postulat dotyczy wszakże jedynie zmiany artykułu 61a ust. 5 p.a.s.c. Wydaje się jednak, że przeprowadzenie postulowanej nowelizacji p.a.s.c nie jest możliwe, bez uprzedniej nowelizacji konkordatu. Postulat ten nie jest zresztą trafny²⁰.

Odnosząc się natomiast do terminu przekazania zaświadczenia jako terminu zawitego, czy też prekluzyjnego, stwierdzić należy, iż – jeśli stosować wobec tego terminu przepisy i doktrynę prawa cywilnego – to nie jest istotne, czy nazwiemy go zawitym, czy prekluzyjnym. Nauka prawa cywilnego uważa bowiem te pojęcia za tożsame. Jak wyjaśnia Z. Radwański, jest to „zbiorcza nazwa terminów do wykonywania uprawnień”²¹. Terminy te ustanowione zostały dla

¹⁷ Zob. A. Mezglewski, *Przepisy wprowadzające w życie instytucję małżeństwa konkordatowego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 9(1999), z. 1. Prawo, s. 263. Termin ten określany jest także jako pozasądowy termin prekluzyjny. Zob. K. Piasecki, *Zawarcie małżeństwa*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, Warszawa 2000, s. 64.

¹⁸ T. Sokołowski, *Zastosowanie przepisów regulujących zawarcie małżeństwa „konkordatowego”*, w: *Prawo rodzinne w Polsce i w Europie. Zagadnienia wybrane*, pod red. P. Kasprzyka, Lublin 2005, s. 95. Podobnie: M. Szczyrba, *Charakter prawny 5-dniowego terminu z art. 8 § 3 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 10(2003), s. 10.

¹⁹ Zob. J. Gajda *Prawo rodzinne z komentarzem*, Warszawa 2000, s. 594.

²⁰ Celem prawodawcy (zarówno stron konkordatu, jak i ustawodawcy polskiego) było maksymalne zobligowanie duchownych do bezwzględnego dostarczenia zaświadczenia do u.s.c. Ta przesłanka miała niewątpliwie decydujący wpływ na charakter ukształtowanego terminu. Zob. A. Mezglewski, A. Tunia, *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa*, s. 189.

²¹ Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 1997, s. 358.

realizacji celów o doniosłości ogólnospołecznej. Charakteryzuje je znaczny rygoryzm prawny, przejawiający się głównie w tym, że wskutek bezczynności podmiotu uprawnionego w ciągu określonego ustawą terminu następuje wygaśnięcie przysługującego mu prawa²². Terminy zawite ograniczają więc w czasie dochodzenie praw przysługujących podmiotowi prawa²³.

Jeżeli jednak uznać, iż termin przekazania zaświadczenia należy do trybu postępowania administracyjnego – a chyba uznać tak trzeba, ponieważ postępowanie rejestracyjne przed kierownikiem u.s.c. ma charakter postępowania administracyjnego, o czym wspomniano wcześniej – to, aby wyjaśnić jego charakter, należy najpierw wskazać, jak klasyfikowane są terminy w prawie administracyjnym procesowym ze względu na skutek ich uchybienia. Terminy te dzieli się na: terminy zwykłe²⁴, terminy zawite i terminy przedawniające. Do terminów zawitych zaliczane są zaś: terminy prekluzyjne i peremptryjne. „Termin zawity” – w procedurze administracyjnej – określany jest jako termin, którego nie wolno naruszać, ponieważ czynność dokonana po jego upływie jest nieważna i prawnie bezskutecz-

²² Tamże, s. 358-359. Terminy zawite na gruncie prawa cywilnego klasyfikowane są jako: terminy do dochodzenia prawa przed organem państwowym, terminy do dokonywania czynności pozasądowych, terminy do wygaśnięcia praw podmiotowych. Cechą charakterystyczną wszystkich tych typów terminów zawitych jest to, że są one bardzo krótkie. Poza tym znajdują one zastosowanie jedynie w sytuacjach wyraźnie w przepisach przewidzianych, które określają długość i początek ich biegu, dlatego brak jest dla nich jakichkolwiek przepisów ogólnych w kodeksie cywilnym. Tamże, s. 359.

²³ Zob. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1996, s. 340. Ponadto Z. Radwański dodaje, że terminy zawite mają – z tych samych przyczyn, co terminy przedawnienia – charakter norm bezwzględnie wiążących. Zob. Z. Radwański, *Prawo cywilne*, s. 359. Przepis art. 119 k.c. stanowi, że „terminy przedawnienia nie mogą być skracane, ani przedłużane przez czynność prawną”. Zob. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U z 1964 r. nr 16, poz. 93 z późn. zm.).

²⁴ „Terminy zwykłe” to terminy, których uchybienie przyczynia się jedynie do dezorganizacji postępowania administracyjnego, nie powoduje zaś żadnych negatywnych konsekwencji dla podmiotu, który dopuścił się tego uchybienia, ani dla dokonywanych czynności procesowych. Terminy te zaś dzieli się na: porządkowe, instrukcyjne i deklaratoryjne. Zob. A. Wiktorowska, *Terminy*, s. 71.

na²⁵. Oznacza to, że uchybienie terminu zawitego powoduje nieważność czynności dokonanej po jego upływie. Jednakże jest to nieważność względna, ponieważ przy terminach zawitych można „sanować skutki uchybienia terminu, stosując instytucję przywrócenia terminu”²⁶. Uchybienie tych terminów powoduje nieskuteczność dokonanej czynności prawnej, jednakże strona może wnieść o przywrócenie takiego terminu, jeżeli uprawdopodobni, że jego uchybienie nastąpiło bez jej winy, zaś organ termin ten może przywrócić²⁷.

Według powyższej klasyfikacji pięciodniowy termin na przekazanie zaświadczenia o zawartym małżeństwie jest terminem, który nie może zostać przywrócony, to zaś przemawia za tym, iż nie jest to termin zawity. Jego uchybienie powoduje taki skutek, jaki przypisywany jest przez doktrynę prawa administracyjnego terminom przedawniającym²⁸. Charakter terminu przedawniającego w postępowaniu administracyjnym ma siedmiodniowy termin na złożenie wniosku o przywrócenie uchybionego terminu (art. 58 § 2 k.p.a.)²⁹. Z. Janowicz pisze, iż termin ten „jest wyjątkowym w naszym postępowaniu terminem nieprzywracalnym”³⁰. Takim też wyjątkowym terminem jest pięciodniowy termin na przekazanie zaświadczenia do u.s.c.

Należy jednak zauważyć, iż charakter przedawniający termin ten ma tylko w odniesieniu do duchownego. Wynika to z faktu, iż duchowny nie jest tu traktowany jako strona postępowania, mającego na celu zawarcie małżeństwa, a jako organ osoby prawnej dokonu-

²⁵ Tamże, s. 72.

²⁶ Tamże. Przykładem terminu zawitego jest 14-dniowy termin na złożenie odwołania od decyzji lub 7-dniowy termin na wniesienie zażalenia na postanowienie.

²⁷ Tamże, s. 72-73. Podobne rozwiązanie funkcjonuje na gruncie prawa cywilnego procesowego, gdzie postanowiono, że uchybienie terminu zawitego (prekluzyjnego) powoduje, iż czynność procesowa jest bezskuteczna, jednakże termin ten może zostać przywrócony. Zob. W. Siedlecki, *Terminy*, w: W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1998, s. 162-163.

²⁸ Zob. A. Tunia, *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa w prawie polskim*, Lublin 2006, (mps BU KUL), s. 253.

²⁹ Zob. *Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego* (Dz. U. z 1960 r., nr 9, poz. 26 z późn. zm.).

³⁰ Z. Janowicz, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 185.

jącej zawiadomienia o zaistniałym fakcie³¹. Termin ten natomiast nie wiąże małżonków jako wnioskodawców występujących o rejestrację zawartego przez nich małżeństwa. Wprawdzie żaden przepis prawa polskiego o zawieraniu małżeństwa nie przewiduje możliwości przekazania zaświadczenia o zawartym małżeństwie przez samych małżonków, to jednak – jak się wydaje – nic nie stoi na przeszkodzie, aby mogli oni to uczynić. Wszakże to oni są stronami³² toczącego się postępowania, mającego na celu zaistnienie małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej i to oni są bezpośrednio zainteresowani jego zarejestrowaniem. Jako strony postępowania rejestracyjnego mogą oni w każdym czasie (o ile dysponują zaświadczeniem sporządzonym przez duchownego) wnieść o sporządzenie przez kierownika u.s.c. aktu małżeństwa. Jest to ich uprawnienie³³. Małżonkowie mogą jednak wnioskować o cywilną rejestrację swojego małżeństwa pod warunkiem, że są stanu wolnego i nie naruszają w ten sposób praw legalnie nabytych przez osoby trzecie³⁴. Wynika to z faktu, iż – zgodnie z art. 1 § 2 k.r.o. – zawarli oni małżeństwo „podlegające prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego, oświadczając wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu”. W ten sposób nabyli oni prawo żądania cywilnej rejestracji tego małżeństwa. Prawo to nabyli

³¹ Art. 10 ust. 1 pkt 3 konkordatu stanowi, że zawarcie małżeństwa ma zostać wpisane do akt stanu cywilnego „na wniosek” przekazany do u.s.c. Wniosek ten oznacza zwykle zawiadomienie, przekazanie informacji. Takie rozumienie przepisu konkordatu harmonizuje z art. 16 p.a.s.c., który stanowi, że akty stanu cywilnego sporządza się na podstawie „zgłoszenia zdarzenia powodującego sporządzenie aktu”. Ponadto we włoskiej – jednakowo autentycznej – wersji językowej konkordatu polskiego użyto zwrotu „notifica”, co oznacza „zawiadomienie”. A zatem duchowny jest jedynie podmiotem zawiadamiającym, przekazującym informację. Podobnie: W. Góralski, *Zawarcie małżeństwa konkordatowego w Polsce*, Warszawa 1998, s. 59-60.

³² Zgodnie z przepisami kodeksu postępowania administracyjnego – stroną postępowania jest każdy, czyjego interesu prawnego lub obowiązku dotyczy postępowanie, albo kto żąda czynności organu ze względu na swój interes prawny (art. 28 k.p.a.).

³³ Dla duchownego jest to obowiązek, dlatego musiał on zostać zobligowany do jego spełnienia określonym terminem.

³⁴ Chodzi o prawa nabyte w okresie od upływu pięciodniowego terminu na przekazanie zaświadczenia do momentu złożenia żądania o rejestrację małżeństwa. Może tu chodzić np. o prawa wynikłe z adopcji bądź prawa o charakterze majątkowym.

oni w momencie sporządzenia zaświadczenia przez uprawnionego duchownego. Do tego momentu prawa takiego nie posiadali, bo dopiero podpis uprawnionego duchownego autorytatywnie i urzędowo potwierdza, że małżeństwo zostało zawarte zgodnie z prawem wewnętrznym Kościoła lub innego związku wyznaniowego, wobec osoby uprawnionej do asystowania przy jego zawarciu.

Dla małżonków jako wnioskodawców termin przekazania zaświadczenia do u.s.c. ma zatem charakter terminu zwykłego.

Z uwagi na przyjęcie takiego charakteru terminu dla małżonków – wnioskodawców, rozważenia w tym miejscu wymaga kwestia, czy małżonkowie mogą wnioskować o sporządzenie aktu małżeństwa, nie posiadając sporządzonego przez duchownego zaświadczenia. Chodzi o sytuację, gdy wszystkie egzemplarze zaświadczenia zaginęły np. na skutek kradzieży – przed przekazaniem ich do u.s.c. Wydaje się, że w tej sytuacji powinni oni zwrócić się do sądu z wnioskiem o wydanie postanowienia w przedmiocie sporządzenia aktu małżeństwa, gdyż bez niego kierownik u.s.c. nie ma formalnej podstawy dokonania rejestracji³⁵. Podjęcie takiego postępowania przez sąd jest dopuszczalne. Zgodnie bowiem z art. 32 p.a.s.c. sąd jest uprawniony do ustalania treści aktu stanu cywilnego, jeżeli akt małżeństwa nie został sporządzony i nie można go sporządzić w trybie przewidzianym w przepisach ustawy. Postępowanie to ma charakter nieprocesowy (art. 33 p.a.s.c.). Posiadając takie postanowienie, małżonkowie mogą dopiero skutecznie wносить do kierownika u.s.c. o sporządzenie aktu małżeństwa³⁶.

Prawodawca polski postanowił, że w razie niemożności zachowania pięciodniowego terminu na przekazanie zaświadczenia do u.s.c. z powodu zaistnienia siły wyższej, jego bieg ulega zawieszeniu przez czas trwania przeszkody (art. 8 § 3 zd. 2 k.r.o.). Natomiast konkordat stanowi, że „termin ten ulega przedłużeniu, jeżeli nie został dotrzy-

³⁵ Zaświadczenie to stanowi bowiem element składowy konstytutywnej przesłanki zawarcia małżeństwa cywilnego przed duchownym, dlatego jego brak uzasadnia odmowę sporządzenia aktu małżeństwa. Zob. T. Smoczyński, *Nowelizacja prawa małżeńskiego*, „Państwo i Prawo” 1999, z. 2, s. 26-27.

³⁶ Szerzej: A. Mezglewski, A. Tunia, *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa*, s. 199-202.

many z powodu siły wyższej, do czasu ustania tej przyczyny” (art. 10 ust. 1 pkt 3 *in fine*)³⁷. Sformułowanie użyte w konkordacie jest nieprecyzyjne, ponieważ w razie zaistnienia siły wyższej bieg terminu na przekazanie zaświadczenia do u.s.c. przerywa się, a po jej ustaniu nie biegnie od początku, lecz jest kontynuowany (nabiera swej mocy). Oznacza to, że w przypadku, gdy zdarzenie, posiadające znamiona siły wyższej, nastąpiło np. w trzecim dniu biegu pięciodniowego terminu przekazania zaświadczenia do u.s.c., to po ustaniu siły wyższej terminem niezwłocznym, w którym winno nastąpić przekazanie zaświadczenia jest termin dwudniowy. Gdyby zaś przyjąć, iż termin pięciu dni ulega przedłużeniu, oznaczałoby to, iż po ustaniu siły wyższej termin ten biegnie na nowo³⁸ i w zasadzie duchowny może przekazać zaświadczenie nie w ciągu pięciu dni, ale odpowiednio w terminie od sześciu do dziesięciu dni od zawarcia małżeństwa w zależności, w którym dniu jego biegu nastąpiło działanie siły wyższej (wyłączając oczywiście sam okres działania siły wyższej)³⁹.

Pojęcie „siły wyższej” nie zostało zdefiniowane w doktrynie, dlatego też jest różnie interpretowane. Powszechnie przyjmuje się, iż „siła wyższa” (*vis maior*) to zdarzenie nadzwyczajne, zewnętrzne i niemożliwe do zapobieżenia. Jest to zdarzenie o charakterze katastroficznym, którego przyczyną mogą być nieprzewidziane działania sił przyrody, jak powódź, trzęsienie ziemi lub nadzwyczajne zdarzenia powodujące zaburzenia w życiu zbiorowym ludności, jak: wojna, zamieszki w kraju. Jego przyczyną mogą być także akty władzy pu-

³⁷ Również w włoskiej wersji językowej konkordatu użyto sformułowania *questo termine verrà prolungato*. Termin *prolungato* pochodzi od czasownika *prolungare*, który oznacza „przedłużyć”. Zob. S. Soja, C. Zawadzaka, Z. Zawadzki, *Mały słownik włosko-polski, polsko-włoski. Piccolo dizionario italiano-polacco polacco-italiano*, Warszawa 1961, s. 259.

³⁸ Z takiego – jak się wydaje – założenia wychodzi np. W. Adamczewski, który uważa, że „literalne potraktowanie klauzuli konkordatowej mogłoby zniweczyć jej funkcjonalny charakter, [dlatego] przepisy wykonawcze mogłyby wyraźnie określić, że w takim wypadku przepisany konkordatem termin należy liczyć od ustania przyczyny zaistnienia «siły wyższej», która uniemożliwiła zachowanie terminu”. W. Adamczewski, *Małżeństwo we współczesnych konkordatach*, Warszawa 1999, s. 249.

³⁹ „Przedłużenie terminu na skutek istnienia «siły wyższej» następuje do czasu ustania przyczyny, która ją spowodowała”. Tamże, s. 70.

blicznej, którym jednostka nie jest w stanie się przeciwstawić⁴⁰. Należy zatem odróżnić siłę wyższą od zwykłego przypadku (*casus*) i przyjąć, iż przytaczane w literaturze przedmiotu przypadki choroby proboszcza lub jego śmierci nie wyczerpują znamion siły wyższej, gdyż nawet w razie nagłej choroby duchownego, uniemożliwiającej mu osobiste spełnienie ciężącego na nim obowiązku, istnieją podstawy do legalnego sprawowania funkcji tego organu⁴¹. Znamiona siły wyższej mogłaby dopiero wypełnić epidemia choroby zakaźnej, która dotknęłaby szerszą grupę ludzi, w tym także uprawnionego duchownego. Nie może to być natomiast indywidualny przypadek zachorowania⁴². Uznanie, że siła wyższa miała miejsce z powodu choroby lub śmierci duchownego, mogłoby nastąpić dopiero wówczas, gdyby obowiązek przekazania zaświadczenia spoczywał na duchownym jako osobie fizycznej. Duchowny jednak w tym przypadku traktowany jest jako organ osoby prawnej, dlatego jeżeli nie ten podmiot to inny powinien dopełnić wymaganego obowiązku⁴³. W razie zaistnienia zatem siły wyższej zaświadczenie należy przekazać do urzędu stanu cywilnego niezwłocznie po jej ustaniu, podając przyczynę, która spowodowała zwłokę⁴⁴.

Jeżeli naruszenie terminu przekazania zaświadczenia do u.s.c. nastąpiło z powodu „siły wyższej”, kierownik u.s.c. winien sprawdzić, czy określone zdarzenie rzeczywiście posiadało wszystkie znamiona siły wyższej. W tym celu powinien przeprowadzić postępowanie wyjaśniające, ponieważ stosownie do orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 1992 r. – „skutki zdarzenia, na które zainteresowana

⁴⁰ Zob. W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 1998, s. 182.

⁴¹ W Kościele katolickim – w takiej sytuacji – można zastosować kan. 541 § 1 KPK dotyczący wakatu urzędu proboszcza. Zob. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Paulii PP. promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.

⁴² Odmienny pogląd wyraża J. Krukowski, *Zawarcie małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi*, s. 240; Tenże, *Procedura uznawania skutków cywilnych*, s. 220.

⁴³ Zob. A. Mezglewski, *Przepisy wprowadzające*, s. 266-267.

⁴⁴ Wydaje się jednak, iż w konkretnym przypadku duchownemu trudno będzie ocenić, czy działanie siły wyższej już ustąpiło. Zob. A. Tunia, *Obowiązki duchownego*, 178.

osoba nie ma wpływu i któremu przy najbardziej posuniętej staranności nie mogła zapobiec [...] nie powinny tej osoby obciążać ujemnymi konsekwencjami”⁴⁵. Oceny, czy zdarzenie takie miało rzeczywiście miejsce, dokonać może tylko kierownik u.s.c. On również ocenia, czy działanie siły wyższej w konkretnym przypadku już ustąpiło⁴⁶. Z wnioskiem o przeprowadzenie takiego postępowania może zwrócić się osoba zainteresowana (np. duchowny lub jeden z małżonków).

W doktrynie zauważa się, że jeżeli w razie uchybienia terminu kierownik u.s.c. sporządził akt małżeństwa, wpisowi temu towarzyszy domniemanie, że usprawiedliwił on zaistniałe opóźnienie⁴⁷. Jak się jednak wydaje, użycie słowa „usprawiedliwił” w powyższym kontekście nie jest fortunne. Dopuszcza ono bowiem pewną uznaniowość ze strony kierownika u.s.c. Lepiej byłoby, gdyby kierownik u.s.c. w uzasadnieniu do swojej decyzji stwierdził, iż w jego przekonaniu wystąpiły znamiona siły wyższej.

3. TERMIN SPORZĄDZENIA AKTU MAŁŻEŃSTWA W U.S.C.

Akt małżeństwa winien zostać sporządzony niezwłocznie, nie później niż w następnym dniu roboczym, po dniu, w którym do u.s.c. nadeszły dokumenty stanowiące podstawę sporządzenia tego aktu (art. 61a ust. 2 p.a.s.c.). Termin przewidziany w tym przepisie

⁴⁵ Zob. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 1992 r., OSP 1992 r., poz. 30.

⁴⁶ Zdaniem T. Smoczyńskiego problem niedostarczenia zaświadczenia przez duchownego z powodu siły wyższej należy oceniać podobnie do przyczyn niedokonania przez stronę w wyznaczonym terminie czynności procesowej bez swojej winy (art. 168 § 1 k.p.c.). Zob. T. Smoczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2005, s. 35.

⁴⁷ W przekonaniu T. Smoczyńskiego przy ocenie dotrzymania tego terminu należy rozstrzygać na korzyść małżeństwa (*in favore matrimonii*), ponieważ terminu tego nie można traktować jako przesłanki koniecznej do zawarcia małżeństwa. Pełni ona jedynie funkcję pomocniczą względem przesłanki konstytutywnej sporządzenia aktu małżeństwa, ponieważ jeżeli kierownik u.s.c. sporządzi akt małżeństwa mimo naruszenia tego terminu przez duchownego, małżeństwo cywilne zaistnieje i nie ma podstaw do żądania unieważnienia małżeństwa na podstawie art. 2 k.r.o. Tamże, s. 36.

ma charakter jedynie instrukcyjny, co oznacza, że jego uchybienie nie stoi na przeszkodzie późniejszej rejestracji małżeństwa.

Częstą praktyką urzędów stanu cywilnego jest sporządzanie aktów małżeństwa w czasie odpowiednim do aktualnie panującego w danym urzędzie natężenia pracy. W związku z tym wydaje się, iż uzasadnione byłoby, gdyby na kierownika u.s.c. ciążył obowiązek sporządzenia i przesłania odpisu aktu małżeństwa małżonkom. Jego ewentualny brak pozwoliłby stronom na podjęcie kroków mających na celu ustalenie przyczyny niezarejestrowania zawartego przez nich małżeństwa, pod warunkiem jednak, że zostaliby oni odpowiednio pouczeni w tym zakresie.

W przypadku zatem przekazania do u.s.c. zaświadczenia spełniającego wszystkie wymogi formalne, po stronie kierownika ciąży obowiązek prawny sporządzenia aktu małżeństwa w terminie określonym w art. 61a ust. 2 p.a.s.c. Termin ten może jednak ulec „wydłużeniu” w razie zajścia okoliczności uniemożliwiających natychmiastowe dokonanie rejestracji. Chodzi tu przede wszystkim o sytuację, gdy przekazane do u.s.c. zaświadczenie obarczone jest brakami formalnymi. Kierownik u.s.c. winien wówczas – zgodnie z art. 64 § 2 k.p.a. – wezwać duchownego do ich uzupełnienia w terminie 7 dni z pouczeniem, że ich nieusunięcie spowoduje pozostawienie sprawy bez rozpoznania. Po uzupełnieniu braków, kierownik ma obowiązek akt taki sporządzić.

Sporządzenie aktu małżeństwa w terminie późniejszym niż określony w art. 61a ust. 2 p.a.s.c. może nastąpić również, gdy kierownik odmówił sporządzenia tegoż aktu, a jego decyzja została poddana kontroli sądowej. Zgodnie bowiem z art. 7 ust. 2 *in fine* p.a.s.c., jeżeli kierownik u.s.c. odmawia sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 k.r.o., to obowiązany jest powiadomić na piśmie osobę zainteresowaną⁴⁸ o przyczynie swojej odmowy (art. 7 ust. 2 zd. 1. p.a.s.c.) i wskazać jednocześnie przyczyny

⁴⁸ Osobą zainteresowaną w tej sytuacji są nie tylko małżonkowie (strony postępowania mającego na celu zawarcie małżeństwa), ale także duchowny, ponieważ jako podmiot obowiązku sporządzenia i terminowego przekazania do u.s.c. zaświadczenia o zawartym małżeństwie – w razie uchybień z jego strony – powinien mieć możliwość ochrony swoich interesów.

uzasadniające niedokonanie tej czynności. Osoba zainteresowana może zaś w ciągu 14 dni od doręczenia jej pisma kierownika u.s.c. wystąpić do sądu rejonowego właściwego ze względu na siedzibę urzędu stanu cywilnego z wnioskiem o rozstrzygnięcie, czy okoliczności przedstawione przez kierownika u.s.c. uzasadniają odmowę sporządzenia przez niego aktu małżeństwa (art. 7 ust. 2 zd. 2. p.a.s.c.)⁴⁹. Rozstrzygając sprawę odmowy sporządzenia aktu cywilnego (aktu małżeństwa) przez kierownika u.s.c., sąd wydaje postanowienie po przeprowadzeniu rozprawy (art. 564 pkt 4 k.p.c.)⁵⁰. Prawomocne orzeczenie sądu wydane w tej sprawie jest wiążące dla kierownika u.s.c. (art. 7 ust. 2 zd. 3. p.a.s.c.). Oznacza to, że jeżeli w toku postępowania sądowego sąd nie podzielił argumentów kierownika u.s.c. i uwzględnił wniosek osoby zainteresowanej z chwilą uprawomocnienia się tego postanowienia, kierownik u.s.c. będzie musiał się do niego zastosować i sporządzić akt małżeństwa⁵¹.

4. PODSUMOWANIE

Odnosząc się do trzymiesięcznego terminu ważności zaświadczenia, o którym mowa w art. 4¹ § 2 k.r.o., należy postawić postulat *de lege lata* traktowania go jako terminu przedawniającego. Taki charakter tego terminu wynika z jego konstrukcji prawnej nadanej mu przez samego ustawodawcę.

Jako termin przedawniający *de lege lata* należy również traktować pięciodniowy termin, jaki ma duchowny na przekazanie zaświadczenia do u.s.c. Przedawniający charakter tego terminu wynika z kategorycznego brzmienia zarówno przepisu art. 10 ust. 1 pkt 3 kon-

⁴⁹ Wystąpienie jednak przez stronę do sądu z wnioskiem o rozstrzygnięcie danej sprawy jest niedopuszczalne, jeżeli sąd na podstawie art. 5 k.r.o. rozstrzygnął, iż małżeństwo nie może być zawarte (art. 7 ust. 3 p.a.s.c.).

⁵⁰ Zob. *Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego* (Dz. U. z 1964 r., nr 43, poz. 296 z późn. zm.).

⁵¹ Jeżeli natomiast argumenty kierownika u.s.c. zostały uwzględnione, osoba zainteresowana ma prawo złożyć zażalenie na postanowienie sądu oddalające jej wniosek do sądu okręgowego. Zob. H. Chwyć, *Zawarcie małżeństwa i jego rejestracja*, s. 44.

kordatu, z przepisu art. 8 § 3 k.r.o., jak też z przepisu art. 61a ust. 5 p.a.s.c. Powyższe przepisy nie dają możliwości jego interpretacji w kierunku uznania go za termin zawity, czy też termin instrukcyjny. Celem prawodawcy (zarówno stron konkordatu, jak i ustawodawcy polskiego) było bowiem maksymalne zobligowanie duchownych do bezzwłocznego przekazania zaświadczenia do u.s.c. Ta przesłanka miała niewątpliwie decydujący wpływ na charakter ukształtowanego terminu. Nadmienić przy tym należy, iż prawodawca nie ma innej możliwości zobligowania duchownych do terminowego przekazywania zaświadczeń. Niemożliwe są do zastosowania wobec nich zarówno sankcje administracyjnoprawne, jak i karnoprawne. Rygorystyczny charakter tego terminu w stosunku do duchownych należy zatem utrzymać.

Urzednicy stanu cywilnego, którzy stosują powyższe przepisy w praktyce, najczęściej dokonują rejestracji małżeństwa także w przypadkach, gdy zaświadczenie dostarczane jest po terminie⁵². Praktyki takiej – pomimo jej powszechności – nie można aprobować. W przypadku uchybienia przez duchownego terminu, kierownik u.s.c. – jak się wydaje w kontekście powyższych ustaleń – powinien poinformować o tym fakcie strony, czyli małżonków, a także pouczyć ich, że w zaistniałej sytuacji rejestracja małżeństwa może nastąpić jedynie na ich żądanie. Żądanie to winno być zgodnie wniesione przez obie strony bądź też wyrażone przez jednego z małżonków, przy braku sprzeciwu drugiego.

⁵² Wiedza na ten temat zaczerpnięta została z dyskusji, jaka miała miejsce podczas międzynarodowej konferencji nt. *Zawarcie małżeństwa i jego rejestracja na podstawie przepisów prawa polskiego i obcego* w Kazimierzu Dolnym w dniach 8-10 maja 2001 r., w której brali udział i wypowiadali się kierownicy u.s.c. z całej Polski. Sprawozdanie z dyskusji opublikował na stronie internetowej B. Glinowski. Zob. <http://www.archpoznan.org.pl>